

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

**Ijtimoiy-gumanitar
fanlarning dolzarb
muammolari**

Son 7 Jild 4
2024

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ 7 (4) - 2024

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-
ГУМАНИТАРНЫХ НАУК**

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

ТОШКЕНТ-2024

БОШ МУҲАРРИР:

Исанова Феруза Тулқиновна

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:

07.00.00-ТАРИХ ФАНЛАРИ:

Юлдашев Анвар Эргашевич – тарих фанлари доктори, сиёсий фанлар номзоди, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Мавланов Уктам Махмасабирович – тарих фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Хазраткулов Абдор – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети.

Турсунов Равшан Нормуратович – тарих фанлари доктори, Ўзбекистон Миллий Университети;

Холикулов Ахмаджон Боймаҳамматович – тарих фанлари доктори, Ўзбекистон Миллий Университети;

Габриэльян Софья Ивановна – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Миллий Университети.

Саидов Сарвар Атабулло ўғли – катта илмий ходим, Имом Термизий халқаро илмий-тадқиқот маркази, илмий тадқиқотлар бўлими.

08.00.00-ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ:

Карлибаева Рая Хожабаевна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Насирходжаева Дилафруз Сабитхановна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Остонокулов Азамат Абдукаримович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент молия институти;

Арабов Нурали Уралович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Худойқулов Садирдин Каримович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Азизов Шерзод Ўктамович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Божхона институти;

Хожаев Азизхон Саидалоҳонович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Фарғона политехника институти

Холов Актам Хатамович – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Шадиева Дилдора Хамидовна – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент в.б, Тошкент молия институти;

Шакарров Қулмат Аширович – иқтисодиёт фанлари номзоди, доцент, Тошкент ахборот технологиялари университети

09.00.00-ФАЛСАФА ФАНЛАРИ:

Ҳакимов Назар Ҳакимович – фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Яхшиликков Жўрабой – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Ғайбуллаев Отабек Мухаммадиевич – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Саидова Камола Усканбаевна – фалсафа фанлари доктори, “Tashkent International University of Education” халқаро университети;

Ҳошимхонов Мўмин – фалсафа фанлари доктори, доцент, Жиззах педагогика институти;

Ўроқова Ойсулув Жамолiddиновна – фалсафа фанлари доктори, доцент, Андижон давлат тиббиёт институти, Ижтимоий-гуманитар фанлар кафедраси мудири;

Носирходжаева Гулнора Абдукаҳхаровна – фалсафа фанлари номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Турдиев Бехруз Собирович – фалсафа фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Бухоро давлат университети.

10.00.00-ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Ахмедов Ойбек Сапорбаевич – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Кўчимов Шухрат Норқизилович – филология фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳасанов Шавкат Аҳадович – филология фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Бахронова Дилрабо Келдиёровна – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Мирсанов Ғайбулло Қулмуродович – филология фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Салахутдинова Мушарраф Исамутдиновна – филология фанлари номзоди, доцент, Самарқанд давлат университети;

Кучкаров Раҳман Урманович – филология фанлари номзоди, доцент в/б, Тошкент давлат юридик университети;

Юнусов Мансур Абдуллаевич – филология фанлари номзоди, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Саидов Улугбек Арипович – филология фанлари номзоди, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси.

12.00.00-ЮРИДИК ФАНЛАР:

Аҳмедшаева Мавлюда Ахатовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Мухитдинова Фирюза Абдурашидовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Эсанова Замира Нормуратовна – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган юрист, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳамроқулов Баҳодир Мамашарифович – юридик фанлар доктори, профессор в.б., Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети;

Зулфиқоров Шерзод Хуррамович – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Жамоат хавфсизлиги университети;

Хайитов Хушвақт Сапарбаевич – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Асадов Шавкат Ғайбуллаевич – юридик фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Утемуратов Махмут Ажимуратович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Сайдуллаев Шахзод Алиханович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳакимов Комил Бахтиярович – юридик фанлар доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Юсупов Сардорбек Баходирович – юридик фанлар доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Амиров Зафар Актамович – юридик фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD), Ўзбекистон Республикаси Судьялар олий кенгаши ҳузуридаги Судьялар олий мактаби;

Жўраев Шерзод Юлдашевич – юридик фанлар номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Бабаджанов Атабек Давронбекович – юридик фанлар номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Раҳматов Элёр Жумабоевич – юридик фанлар номзоди, Тошкент давлат юридик университети;

13.00.00-ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ:

Хашимова Дильдархон Уринбоевна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ибрагимова Гулнора Хавазматовна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Закирова Феруза Махмудовна – педагогика фанлари доктори, Тошкент ахборот технологиялари университети ҳузуридаги педагогик кадрларни қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тармоқ маркази;

Каюмова Насиба Ашуровна – педагогика фанлари доктори, профессор, Қарши давлат университети;

Тайланова Шохидат Зайниевна – педагогика фанлари доктори, доцент;

Жуманиёзова Муҳайё Тожиевна – педагогика фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Ибрахимов Санжар Урунбаевич – педагогика фанлари доктори, Иқтисодиёт ва педагогика университети;

Жавлиева Шахноза Баходировна – педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), Самарқанд давлат университети;

Бобомуротова Латофат Элмуродовна – педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), Самарқанд давлат университети.

19.00.00-ПСИХОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Каримова Василя Маманосировна – психология фанлари доктори, профессор, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Ҳайитов Ойбек Эшбоевич – Жисмоний тарбия ва спорт бўйича мутахассисларни қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш институти, психология фанлари доктори, профессор

Умарова Навбахор Шокировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети, Амалий психологияси кафедраси мудири;

Атабаева Наргис Батировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Шамшетова Анжим Караматдиновна – психология фанлари доктори, доцент,

Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Қодиров Обид Сафарович – психология фанлари доктори (PhD), Самарканд вилоят ИИБ Тиббиёт бўлими психологик хизмат бошлиғи.

22.00.00-СОЦИОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Латипова Нодира Мухтаржановна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири;

Сеитов Азамат Пўлатович – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети;

Содиқова Шоҳида Мархабобевна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон халқаро ислом академияси.

23.00.00-СИЁСИЙ ФАНЛАР

Назаров Насриддин Атақулович – сиёсий фанлар доктори, фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент архитектура қурилиш институти;

Бўтаев Усмонжон Хайруллаевич – сиёсий фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири.

ОАК Рўйхати

Мазкур журнал Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Олий аттестация комиссияси Раёсатининг 2022 йил 30 ноябрдаги 327/5-сон қарори билан тарих, иқтисодиёт, фалсафа, филология, юридик ва педагогика фанлари бўйича илмий даражалар бўйича диссертациялар асосий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрлар рўйхатига киритилган.

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари” электрон журнали 2020 йил 6 август куни 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.

Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамияти

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил:

scienceproblems.uz@gmail.com

Боғланиш учун телефонлар:

(99) 602-09-84 (telegram).

MUNDARIJA

07.00.00 – TARIX FANLARI

Abduxamidov Islombek

O‘ZBEKISTON AHOLISINING ROSSIYA FEDERATSIYASIDA MEHNAT
MUHOJIRLIGI TARIXI 10-18

Фарманова Гульнара Комилевна

ПОДНЯТИЕ МЕТОДИКИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЙ НА ОБЩЕМИРОВОЙ
УРОВЕНЬ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ 19-24

Индиаминова Шоира Амриддиновна

РАЗВИТИЕ КУЛЬТУРЫ И ИСКУССТВА В САМАРКАНДСКОМ СОГДЕ В ЭПОХУ РАННЕГО
СРЕДНЕВЕКОВЬЯ 25-29

Mirzakhmdamova Dildora Zafarovna

XOTIN-QIZLAR BANDLIGINI TA‘MINLASHDA FARG‘ONA VILOYATIDA
IPAKCHILK ORQALI KASANACHILIK VA UY MEHNATINI RIVOJLANTIRISH 30-35

Ismoilova Parvina

TURKISTON MINTAQASIDAGI INSTITUTSIONAL O‘ZGARISHLAR: ROSSIYA KAPITALI UCHUN
KANALLARNING SHAKLLANISHI (19-ASR OXIRI - 20-ASR BOSHLARI) 36-41

Jomurodov Lazizbek Islomovich

O‘ZBEKISTONDA TERI-TANOSIL KASALLIKLARIGA QARSHI KURASH
JARAYONI 42-46

08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI

Назарова Раъно Рустамовна, Нигматуллаева Гульчехра Нуруллаевна

ОСНОВНЫЕ ФАКТОРЫ, КРИТЕРИИ И ПОКАЗАТЕЛИ, ОБЕСПЕЧИВАЮЩИЕ УСТОЙЧИВОЕ
РАЗВИТИЕ В СФЕРЕ ЭНЕРГЕТИЧЕСКОЙ ОТРАСЛИ 47-54

Yegamberdiyeva Xurshidaxon Alisherovna

VAGONLARDAN FOYDALANISHNING SIFAT KO‘RSATKICHINI OSHIRISHNI
TADQIQ QILISH 55-61

Mamadaliyev Ulug‘bek

JAHON TURIZMIDA TUROPERATORLIK FAOLIYATINING RIVOJLANISH HOLATI 62-69

Jalilov Arslon Xoshimovich

ТЕМИР YO‘L TRANSPORTINING INNOVASION MUHITDAGI RAQOBATDOSHLIK DARAJASINI
BAHOLASH 70-75

Kamchibekov Farxod Olimjonovich

O‘ZBEKISTON HUDUDLARINING INVESTITSION JOZIBADORLIGINI OSHIRISHDA MAXSUS
IQTISODIY HUDUDLAR VA KICHIK SANOAT ZONALARINING ROLI 76-82

09.00.00 – FALSAFA FANLARI

Djurayev Lukmon Narzullaevich

ZAMONAVIY O‘ZBEKISTON JAMIYATIDA YOSHLAR IQTISODIY MADANIYATINING
TRANSFORMATSIYALASHUVI 83-87

<i>Norkulov Ubaydulla Umarovich</i> MAHALLADA JINOYATLARNI ERTA ANIQLASHDA JAMOATCHILIK NAZORATINI KUCHAYTIRISHNING IJTIMOIIY-FALSAFIY MEKANIZMLARI	88-92
<i>Пулатов Шердор Нематёнович</i> ДОКТРИНА ЛЮБВИ АЛИШЕРА НАВАИ И МАХАТМЫ ГАНДИ	93-105
<i>Yusupov Murodali Sunnatovich</i> O'ZBEKISTON QISHLOQ XO'JALIGIDA INNOVATSION TIZIMLARNI QO'LLASHNING IJTIMOIIY- FALSAFIY MASALALARI	106-110
<i>Suleymanov Sarvar Sunatullayevich</i> O'ZBEKISTONNING YANGI DAVRGA XOS BO'LGAN MA'NAVIY TEXNOLOGIYALARNING IJTIMOIIY-FALSAFIY ASOSLARI	111-116
<i>Shernazarov Ravshan Avazovich</i> SIYOSIY E'TIQOD: UNING TIZIMI VA FUNKSIYASINING FALSAFIY TAHLILI	117-122
<i>Nasrullayev Ravshanxon Sirojxonovich</i> VATANPARVARLIKNI IJTIMOIIY- MADANIY HODISA SIFATIDA AHAMIYATI.....	123-126
10.00.00 – FILOLOGIYA FANLARI	
<i>Matkarimova Salomat Ko'ziyevna</i> ALISHER NAVOIY VA HAYDAR XORAZMIY: MUSHTARAKLIK VA O'ZIGA XOSLIK	127-133
<i>Tairova Maxfuza Abdusattorovna</i> INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDAGI MAMLAKATSHUNOSLIKKA DOIR RAMZIY VOSITALARNING TARJIMADA QAYTA IFODALANISHI	134-139
<i>Rahimova Maftuna</i> LISONIY BELGI VA ASSOTSIATSIYA	140-143
<i>Umaraliyeva Dildora Taxirjanovna</i> O'ZBEK LATIFALARI, ULARNING TASNIFI VA TO'PLASH BORASIDA OLIB BORILGAN TADQIQOTLAR	144-147
<i>Xursanov Nurislom Iskandarovich</i> O'ZBEK FRAZEOLGIK BIRLIKLARINING PRAGMATIK TAHLILI	148-154
<i>Umarov Umidjon Akram o'g'li</i> RAMZ AXRETIPLARINING TASNIFLANISHI VA BADIY TAHLILI	155-159
<i>Облоқулова Шахло Асрор қизи</i> ЗАМОНАВИЙ ЖАҲОН АДАБИЁТИДА ТАОМ ДИСКУРСИ	160-164
<i>Nazarova Lola Maqsadilla qizi</i> KORPUS LINGVISTIKASI: BNC KORPUSINING FUNKSIONAL XUSUSIYATLARI	165-170
<i>Umarxonova Dilafruz Murotjonovna</i> "MARDLIK" VA "QO'RQOQLIK" KONSEPTLARINING AKSIOLINGVISTIK TAHLILI	171-175
<i>Yunusova Ganjina Rustamovna</i> NAZMDA YO'L XRONOTOPINING BADIY-ESTETIK XUSUSIYATLARI	176-180
<i>Мусаев Файзулло Оманович</i> АРАБ ДУНЁСИДА "МАСАЛ" ИЛМИНИНГ ВУЖУДГА КЕЛИШИ ВА РИВОЖИ	181-186

<i>Ubaydullayeva Dilafruz Fazliddinovna</i> INGLIZ VA O'ZBEK TILIDAGI "ANGER" VA "G'AZAB" ATAMALARINING ETIMOLOGIK VA LEKSIKOGRAFIK TAHLILI	187-192
<i>Narmuratov Zayniddin Radjabovich</i> FRAZEOLOGIK BIRLIKLAR KOMPONENTLARI TAHLILI VA ULARNING STRUKTURAVIY MODELLARI	193-196
<i>Masharipova Nargiza Otaxonovna</i> TARIXIY-BADIIY ASARLAR TARJIMASIDA DINIY VA TARIXIY SO'ZLAR TARJIMASI MUAMMOSI	197-201
<i>Икромова Нугина Ойбековна</i> ПСИХОЛИНГВИСТИЧЕСКИЕ ТРУДНОСТИ ПЕРЕВОДА ЗАГЛАВИЯ ЛИТЕРАТУРНОГО ПРОИЗВЕДЕНИЯ	202-207
<i>Najmiddinova Mehriqul Najmiddin qizi</i> NEGATIVLIKNI IFODALOVCHI TEXNIKAGA OID TERMINLARNING QIYOSIY TADQIQI (INGLIZ VA O'ZBEK TILLARI MISOLIDA)	208-213
<i>Eshniyazova Maysara Beknazarovna</i> "NAZMUL JAVOHIR" ASARIDA G'OYAVIY BADIY POETIKA	214-221
12.00.00 – YURIDIK FANLAR	
<i>Саидов Ақром Акмалович</i> ЯНГИ ЎЗБЕКИСТОН ЖАЗОНИ ИЖРО ЭТИШ СИЁСАТИ ҲАМДА УНИНГ НАЗАРИЙ АСОСЛАРИ	222-230
<i>Raimova Nargiza Doroyevna</i> TIJORAT MAXFIY MA'LUMOTLARINI HIMOYA QILISH: INTELLEKTUAL MULK HUQUQI SOHASIDAGI QONUNCHILIKNI TAKOMILLASHTIRISH ISTIQBOLLARI	231-237
<i>Умурзақов Жасурбек Қосимжанович</i> КРИПТО-АКТИВЛАР НОҚОНУНИЙ АЙЛАНМАСИ БИЛАН БОҒЛИҚ ҲУҚУҚБУЗАРЛИКЛАР УЧУН ЖАВОБГАРЛИКНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ	238-242
<i>Nurmatatova Noila Doniyorovna</i> KONSTITUTSIYAVIY SUDLOV ORGANI TOMONIDAN FUQAROLAR VA YURIDIK SHAXSLARNING SHIKOYATINI KO'RIB CHIQUISHNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI	243-248
<i>Muxammadjonov Jasurbek Jaxongir o'g'li</i> FUQAROLARNING TADBIRKORLIK BILAN SHUG'ULLANISH HUQUQINING XALQARO VA MINTAQAVIY HUQUQIY KAFOLATLARI	249-260
<i>Адилбаев Бекбосын Абатбаевич</i> FUQAROLIK-HUQUQIY ВАКИЛЛИК ТУШУНЧАСИ, МОҲИЯТИ ВА ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ	261-267
<i>Турсунбоев Сардор Муроджон ўғли</i> ПРОКУРАТУРА ОРГАНЛАРИ ТИЗИМИДА ТЕРГОВ ТУЗИЛМАЛАРИНИНГ ФАОЛИЯТИНИ ТАШКИЛИЙ-ҲУҚУҚИЙ АСОСЛАРИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ	268-275
<i>Mukumov Bobur</i> O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI VA GERMANIYA FEDERATIV RESPUBLIKASIDA TOVAR BELGILARINI HUQUQIY MUHOFAZA QILISH MASALALARI	276-282
<i>Nabiev Firuz Xamidovich</i> INTELLEKTUAL MULK SOHASIDAGI XALQARO HUQUQIY NORMLARNI O'ZBEKISTON	

RESPUBLIKASI QONUNCHILIGIGA IMPLEMENTATSIYA QILISHDA “MOSLASHUVCHANLIK” KONTSEPTSIYASINING O'RNI	283-289
---	---------

Калимбетов Ерназар

ГРАЖДАНСКИЕ ПРАВА В СФЕРЕ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА: ПОНЯТИЕ, ВИДЫ И СОДЕРЖАНИЕ В КОНТЕКСТЕ АДМИНИСТРАТИВНО-ПРАВОВОЙ ЗАЩИТЫ	290-297
--	---------

Ibrohimov Azimjon Abdumot'min o'g'li

KORPORATSIYANI AMALDA BOSHQARUVCHI SHAHSLAR JAVOBGARLIGI	298-306
--	---------

Ходжаева Ширин

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВОЙ АНАЛИЗ РИСКОВ, СВЯЗАННЫХ С ПРЕДДОГОВОРНЫМИ ОТНОШЕНИЯМИ	307-317
--	---------

Маматкулов Камолiddин Галабаевич

ТАҚИҚЛАНГАН ЭКИНЛАРНИ ЕТИШТИРИШ БИЛАН БОҒЛИҚ ЖИНОЯТЛАРНИ ТЕРГОВ ҚИЛИШДА ИСБОТЛАНУВЧИ ҲОЛАТЛАР ВА УЛАРНИНГ АҲАМИЯТИ	318-323
---	---------

13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI

Nazarova Ra'no Sidiq qizi

HUQUQBUZARLIKKA MOYIL BO'LGAN BOLALARDA O'Z-O'ZINI NAZORAT QILISH KO'NIKMASINI SHAKLLANTIRISHNING NAZARIY ASOSLARI	324-329
---	---------

Fayzullayeva Gulchexra Sharipboyevna

UMUMIY O'RTA TA'LIM MAKTAB O'QITUVCHISI KASB STANDARTINING MAZMUN TAHLILI	330-341
--	---------

Hamidova Laylo Kamildjonovna

OLIV PEDAGOGIK TA'LIMDA ARALASH O'QITISH MODELLARIDAN FOYDALANISHNING AFZALLIKLARI	342-346
---	---------

Ajiniyazova Sholpan Saparniyazovna, Uteniyazov Karimbay Kuanishbaevich

MAKTABDA KIMYOVIY MASALALARNI ECHISH BO'YICHA MASHG'ULOTLARNI TASHKIL ETISH SHAKILLARI	347-357
---	---------

Rasulova Dilafruzxon Sharobiddin qizi

GLOBAL PEDAGOGIK SAVODXONLIKNI RIVOJLANTIRISHDA TALABALAR KOMPETENSIYASIGA METODIK YONDASHUVLAR	358-363
--	---------

Kenjaboyev Sharifjon Shuxrat o'g'li

INDIVIDUAL-KABIY RIVOJLANISH – PEDAGOGLIK KASBI TARBIYASINING AJRALMAS QISMI SIFATIDA	364-369
--	---------

Jalilov Umidjon Jahongirovich

OG'IR ATLETIKA MASHQLARINING AMALGA OSHIRISH USLUBIYATI	370-375
---	---------

Najmiddinova Gulnora Najmiddin qizi

OLIV TA'LIM TIZIMIDA SUN'IY INTELLEKT TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH MEKANIZMLARI	376-381
--	---------

Received: 30 June 2024
Accepted: 5 July 2024
Published: 15 July 2024

Article / Original Paper

LIABILITY OF THE PERSONS WHO ACTUALLY MANAGE THE CORPORATION

Ibrokhimov Azimjon Abdumomin ogli,

The lecturer of Civil Law Department of Tashkent State University of Law

e-mail: yurist_0990@mail.ru

Abstract. The principle that forms the basics of corporate law implies that the identity, property and liability of a legal entity are separated from the identity, property and liability of the shareholders and managers involved in it. However, there is a risk that the interests of creditors will be harmed as a result of the activities of some individuals who abuse limited liability formed in corporate law. In this regard, the practice of applying to the institute of "lifting the corporate veil" has been introduced in the corporate law of developed countries. At the center of this concept is the responsibility of individuals who practically manage the corporation. This article discusses the essence of the concept of "lifting the corporate veil" and issues related to the improvement of this concept in the corporate law of Uzbekistan, based on international experience.

Keywords: Corporation, bankruptcy, legal entity, controlling person, lifting the corporate veil.

KORPORATSIYANI AMALDA BOSHQARUVCHI SHAXSLAR JAVOBGARLIGI

Ibrohimov Azimjon Abdumo'min o'g'li,

Toshkent davlat yuridik universiteti Fuqarolik huquqi kafedrasida o'qituvchisi

Annotatsiya. Korporativ huquq asosini tashkil etuvchi prinsip yuridik shaxsning shaxsi, mol-mulki va javobgarligi unda ishtirok etuvchi shaxslar shaxsi, mol-mulki va javobgarligidan ajratilganligini nazarda tutadi. Biroq cheklangan javobgarlik imkoniyatini suiiste'mol qiladigan ayrim shaxslar faoliyati natijasida kreditorlar manfaatlariga zarar yetish xavfi tug'iladi. Shu nuqtayi nazardan rivojlangan mamlakatlar korporativ huquqida "korporativ niqoblarni olib tashlash (снятие корпоративной вуали)" institutiga murojaat etish amaliyoti joriy etilgan. Ushbu konsepsiya markazida korporatsiyani amalda boshqaruvchi shaxslar javobgarligi o'rin egallaydi. Ushbu maqolada "korporativ niqoblarni olib tashlash" konsepsiyasi mohiyati hamda xalqaro tajribadan kelib chiqib, O'zbekiston korporativ huquqida ushbu konsepsiyani takomillashtirishga oid masalalar muhokama qilinadi.

Kalit so'zlar: Korporatsiya, bankrotlik, yuridik shaxs, nazorat qiluvchi shaxs, korporativ niqoblarni olib tashlash.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SPR1342V4I7Y2024N46>

Hozirda mamlakatimiz fuqarolik huquqini takomillashtirishga oid keng qamrovli islohotlar amalga oshirilmoqda. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 5-apreldagi 5464-sonli Farmoyishi[1] bilan tasdiqlangan "O'zbekiston Respublikasining fuqarolik qonunchiligini takomillashtirish Konsepsiyasi" bilan ushbu sohani takomillashtirish yo'nalishlari belgilangan. Mazkur Konsepsiyaga muvofiq fuqarolik-huquqiy javobgarlik institutini takomillashtirish, korporativ munosabatlarni Fuqarolik kodeksining tartibga solish predmeti doirasiga kiritish, kreditor va qarzdorlar huquqlarining ishonchli kafolatlarini ta'minlash, jamiyat va xalqaro standartlarning axloqiy prinsip va ma'naviy me'yorlari

(«halollik», «adolat», «oqillik» va boshqa prinsiplar)ni inobatga olgan holda fuqarolik-huquqiy munosabatlarning amaldagi prinsiplarini takomillashtirish va yangilarini joriy qilish, yuridik shaxs direktorining fidutsiar majburiyatlari institutini qonunchilikka kiritish vazifalari haqli ravishda ta'kidlangan.

Ushbu vazifalar ijrosi o'laroq, yangilanayotgan ijtimoiy munosabatlarga mos qoidalar belgilashni maqsad qilib qo'ygan O'zbekiston Respublikasi Fuqarolik kodeksi loyihasida[2] muhim o'zgarishlar nazarda tutilmoqda. Buni korporativ huquqiy munosabatlarga oid qoidalarda ham ko'rish mumkin. Jumladan, Kodeks loyihasiga muvofiq korporativ huquqiy munosabatlar o'ziga xos xususiyatlarga ega alohida fuqarolik huquqiy munosabat ekanligi e'tirof etilgan, yuridik shaxs mazmuni va turlariga oid yangiliklar nazarda tutilgan. Bundan tashqari, O'zbekiston Respublikasining "To'lovga qobiliyatsizlik to'g'risida"gi qonun loyihasi[3] ishlab chiqilgan bo'lib, unda korporativ javobgarlik masalalariga oid bir qator yangiliklar taklif etilmoqda. Ushbu maqolada amalga oshirilayotgan islohotlarga muvofiq korporativ huquqda yuridik shaxsni faktik nazorat qiluvchi va uning faoliyatidan foyda oluvchi shaxslarning javobgarligi masalalari yoritib o'tiladi.

Dunyo tajribasida cheklangan javobgarlik elementi bilan tashkil etiladigan yuridik shaxslar kreditorlari manfaatlarini kafotlash maqsadida *ex ante va post control* choralari ko'riladi. *Ex ante control* yuridik shaxs tashkil etilayotgan paytda kreditorlar manfaatlarini kafotlash choralari ko'rish nazarda tutadi. Bunday choralar qatoriga ustav kapitali minimal miqdoriga talablar belgilash, yuridik shaxs javobgarligini sug'urtalash kabilar kiradi. *Post control* esa javobgarlik yuzaga keladigan bosqichda kreditorlar manfaatlarini kafolatlash choralari ko'rishni nazarda tutib, "korporativ niqoblarni olib tashlash" konsepsiyasini qo'llash imkoniyatlari qonunchilikda mustahkamlanadi va takomillashirib boriladi. Milliy qonun ijodkorligi faoliyati tadbirkorlikka keng imkoniyat yaratish maqsadida xo'jalik jamiyatlari ustav kapitaliga qo'yilgan talablarni olib tashlash yo'lini tanladi. Bu esa aksariyat sivilistlar tanqidiga sabab bo'lib, ularning fikriga ko'ra yuridik shaxsning kreditorlari manfaatlari kafolati bo'lgan ustav kapitalining eng kam miqdori haqidagi qoidadan voz kechilishi fuqarolik muomalasi barqarorligiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Shu munosabat bilan tadqiqot ishida *post control* sifatida O'zbekiston Respublikasi Fuqarolik kodeksining 48-moddasida nazarda tutilgan "korporativ niqoblarni olib tashlash" konsepsiyasini takomillashtirib, yuridik shaxsning kreditorlar talablarini qanoatlantirish uchun to'lovga qobiliyatsizligi yuzaga kelgan hollarda cheklangan javobgarlik elementi bilan tashkil etilgan yuridik shaxs konstruksiyasini suiiste'mol qilgan faktik boshqaruvchi shaxslar zimmasiga subsidiar javobgarlik yuklash imkoniyatlarini kengaytirish haqidagi takliflar ilgari suriladi.

"Korporativ niqoblarni olib tashlash" – bu ingliz-amerika huquq tizimiga xos bo'lgan konsepsiyadir. "Korporativ niqoblarni olib tashlash" konsepsiyasi faqatgina nazorat qiluvchi ishtirokchilar/aksiyadorlar javobgarligini nazarda tutmaydi. Ushbu konsepsiya kompaniyaning haqiqiy benefitsiarlari haqida ma'lumot olish maqsadida, shuningdek hattoki kompaniyani nazorat qiluvchi shaxslar foydasiga ham qo'llanishi mumkin. Shunga ko'ra "korporativ niqoblarni olib tashlash" konsepsiyasi ikki shaklga ajratiladi: 1) yuridik shaxsni uni nazorat qiluvchi shaxslar bilan bir shaxs deb topish ("отождествление" (идентичность) корпорации с контролирующим ее лицом); 2) "yorib o'tuvchi javobgarlik" (проникающая ответственность)[4, 30-31 b].

Bunda yuridik shaxsni uni nazorat qiluvchi shaxslar bilan bir shaxs deb topish – huquqning ayrim subyektlari yuridik shaxs konstruksiyasidan qonun talablarini “aylanib o'tish” yoki zimmasidagi majburiyatlardan ozod bo'lish maqsadida foylangan hollarda amalga oshirilishi mumkin. Masalan, ayrim holatlarda biror bir mamlakatda chet ellik shaxslarga ko'chmas mulkka (jumaladan chegara zonalarida yer uchastkasiga) ega bo'lishga oid taqiq belgilashi mumkin. Shunday hollarda chet ellik shaxslar tegishli mamlakat hududida yuridik shaxs tashkil etib, uning nomiga shunday mol-mulkni rasmiylashtirish orqali qonun talablarini “aylanib o'tish” imkoniyatiga ega bo'lishi mumkin (hattoki, 2-bosqichda yuridik shaxs tashkil etib qonun talablarini aylanib o'tish holatlari kuzatilgan (masalan, bir necha yuridik shaxs tashkil etib, ularni ta'sischi sifatida belgilab, yana bir yuridik shaxs tashkil etib, oxirgi yuridik shaxs nomiga mol-mulk olish)[4, 190 b].

“Korporativ niqoblarni olib tashlash” konsepsiyasining tadqiqot ishi uchun ahamiyatli hisoblangan shakli bu – “yorib o'tuvchi javobgarlik”dir.

Adabiyotlarda "yorib o'tuvchi javobgarlik"ning, odatda, korporatsiya direktorlariga nisbatan qo'llanilmasligi, istisno tariqasida, direktorlarga nisbatan mulkchilik va boshqaruv funksiyalari birlashganda, ya'ni korporatsiya direktori bir vaqtning o'zida korporatsiya aksiyadori/ishtirokchisi ham bo'lgan holatlarda qo'llanishi mumkinligi qayd etiladi. Boisi cheklangan javobgarlik bu korporatsiya va aksiyador/ishtirokchi o'rtasidagi javobgarlikni ajratuvchi prinsip hisoblanib, direktor ishtirokchi/aksiyador bo'lmaganligi bois uning javobgarligida cheklangan javobgarlikni "yorib o'tish" yuzaga kelmaydi[4, 32 b]. Shuningdek ba'zi olimlar tomonidan qayd etilishicha, "bir kunlik firmalar" yoki "bir shaxsga tegishli bir necha kompaniyalar"da direktorlarni ushbu konsepsiya bo'yicha javobgarlikka tortish samarasiz hisoblanadi. Chunki bunday kompaniyalarda direktorlar sifatida mol-mulki bo'lmagan shaxslar nominal direktor sifatida tayinlanib, faktik boshqaruv nazorat qiluvchi shaxslar tomonidan amalga oshiriladi[5, 26 – 27 b].

Fikrimizcha, yuridik shaxs majburiyatlari bo'yicha subsidiar javobgarlik yuklanishi mumkin bo'lgan shaxslar doirasini ularning maqomiga qarab emas, balki yuridik shaxs faoliyatiga hal qiluvchi ta'sir ko'rsatish imkoniyatiga amalda ega bo'lganligidan kelib chiqib belgilash maqsaga muvofiq. Shunga yaqin firklar O. V. Gutnikov[6, 259 b] va D.V. Lomakin[7, 6 – 32 b] tomonidan ham bildiriladi. Unga ko'ra “yorib o'tuvchi javobgarlik” konsepsiyasi qoidalari kreditorlar manfaatlarini kafolatlash maqsadida joriy etilgan va yuridik shaxsning mol-mulki, shaxsi va javobgarligidan ishtirokchilar (menejerlar) shaxsi, mol-mulki va javobgarligining ajratilganligi prinsipidan istisno tarzda qo'llanadi. Ushbu konsepsiya yuridik shaxs majburiyatlari bo'yicha uning ishtirokchilari yoki menejerlari yoki yuridik shaxsni nazorat qilish imkoniga ega bo'lgan boshqa shaxslar zimmasiga javobgarlik yuklashda aks etadi. I.S. Shitkina hamda D.I. Stepanov fikriga ko'ra esa nazorat qiluvchi shaxslar shartnomaga ko'ra, ustav kapitalida ustunlik bilan (50 % ulush bilan) ishtirok etishi natijasida yuridik shaxs qarorlarini belgilab berish imkoniyatiga ega shaxslar. Biroq ustav kapitalida ustunlik bilan ishtirok etishning o'zi ishtirokchini nazorat qiluvchi shaxs deb topishga asos bo'lmaydi. Asosiy me'zon nazorat ostidagi yuridik shaxs xohish-irodasini shakllantirish va ifoda etishdan iborat faoliyatni belgilashga faktik ta'sir etganlik bilan aniqlanishi kerak[8, 145 – 160 b].

Rasman direktor hisoblanmasa-da, kompaniya joriy faoliyatiga ko'rsatmalari bilan haddan ortiq ta'sir ko'rsatadigan ishtirokchilar/aksiyadorlar esa *de facto* direktor yoki *kvazi*-direktor deb nom olgan. Bunda asosiy e'tibor qaror qabul qilish markaziga qaratiladi, ya'ni

ishtirokchini *de facto* direktor deb topish uchun qaror qabul qilish markazi boshqaruv organlaridan shu ishtirokchi/aksiyadorga ko'chishi kuzatiladi. Shundan kelib chiqib, Germaniyada kompaniya ustav kapitalida ustunlik bilan ishtirok etuvchi aksiyadorlar/ishtirokchilar zimmasiga ham fidutsiar majburiyatlar yuklatiladi.

"Korporativ niqoblarni olib tashlash" konsepsiyasining "yorib o'tuvchi javobgarlik" shakli nazorat ostidagi yuridik shaxsning mol-mulki yetarli bo'lmagan hollarda nazorat qiluvchi shaxslarning yuridik shaxs kreditorlari oldida javobgar bo'lishini nazarda tutadi va bu "to'g'ri yo'nalishdagi yorib o'tuvchi javobgarlik" deb nom olgan[4, 33 – 51 b].

Shuningdek ba'zi mamlakatlarning sud amaliyoti va huquq nazariyasida "teskari yo'nalishdagi yorib o'tuvchi javobgarlik" ni qo'llash imkoniyati ham nazarda tutilib, unga ko'ra nazorat qiluvchi shaxslarning qarzlari bo'yicha undiruv uning nazorat ostidagi yuridik shaxslari mol-mulkiga qaratiladi. Amerika va Gollandiya olimlari ushbu javobgarlik turini ma'qullaydi. Xususan, R.K. Van Dongen fikriga ko'ra ushbu javobgarlik, ayniqsa, nazorat qiluvchi shaxs kreditorlardan yashirish maqsadida o'z aktivlarini nazorat ostidagi yuridik shaxsga o'tkazib qo'ygan hollarda o'rinli chora bo'lib xizmat qiladi[9, 313 b].

Adabiyotlarda "vertikal", ya'ni "to'g'ri yoki teskari yo'nalishdagi yorib o'tuvchi javobgarlik" dan tashqari "gorizontal yorib o'tuvchi javobgarlik" ham qayd etiladi. Unga ko'ra nazorat qiluvchi shaxsning umumiy nazorati ostida bo'lgan bir nechta yuridik shaxslar o'rtasida aktivlarni "aylantirish" imkoniyati nazarda tutilib, ularning aktivlariga undiruv qaratish mumkin bo'ladi. Gorizontal javobgarlikda mol-mulk nazorat ostidagi bir yuridik shaxsdan (A kompaniyadan) nazorat ostidagi boshqa yuridik shaxsga (B kompaniyaga) o'tkazib yuborilganida ushbu kompaniyalarni nazorat qiluvchi shaxsning xatti-harakatlari natijasida yuzaga keladigan javobgarlik bo'yicha undiruvni B kompaniya mol-mulkiga qaratish mumkinligi nazarda tutiladi. Ushbu turdagi javobgarlik AQSHning aksariyat shtatlarida mavjud[4, 53 b].

Rus korporativ huquqida qayd etilishicha, ushbu konsepsiya bankrotlik ishi doirasida yuridik shaxsni nazorat qiluvchi shaxsga nisbatan qo'llanadi. Zarar huquq subyektlariga nazorat qiluvchi shaxs tomonidan bevosita emas, balki nazorat ostidagi yuridik shaxs faoliyatiga ta'sir o'tkazish bilan yetkaziladi, ya'ni zarar, dastlab, yuridik shaxsda yuzaga keladi, uning aktivlari kamayadi, bu esa kreditorlar talablari qanoatlantirilishining imkonsiz bo'lib qolishiga olib keladi[10, 259 b].

"Межпромбанк" ЗАО majburiyatlari (75 mlrd. rubl.) bo'yicha subsidiar javobgarlikka tortilgan S. V. Pugachev ishi ushbu konsepsiya qo'llanishiga oid klassik namuna sifatida keltiriladi. "Межпромбанк" ЗАО ni bankrot deb topish doirasida A. Pugachev va bank ijro direksiyasi a'zolari zimmasiga nazorat qiluvchi shaxslar sifatida subsidiar javobgarlik yuklash masalasi qo'yiladi. Ish holatlariga ko'ra bank faoliyatini boshqarish bo'yicha sxema tashkil etilib, unga muvofiq bankning asosiy aksiyadorlari RFda tashkil etilgan 9 ta MCHJ shaklidagi yuridik shaxs hisoblangan. Mazkur yuridik shaxslar (MCHJ) ta'sischilari hisoblangan 5 ta offshor kompaniyaning barchasi *OPK Trust Company Ltd* kompaniyasiga tegishli bo'lgan. S. V. Pugachev esa *OPK Trust Company Ltd* kompaniyasi bilan ishonchli boshqaruv(trust) shartnomasini tuzib, "Межпромбанк" ЗАО faoliyatini bilvosita nazorat qiluvchi shaxsga aylangan. Shuningdek, qayd etilishicha, S.V. Pugachev "Межпромбанк" ЗАО binosida alohida kabinet tashkil etib, bevosita faktik boshqaruvni ham amalga oshirgan: bank xodimlariga bajarilishi majburiy ko'rsatmalar bergan, turli bitimlar amalga oshirilishi uchun undan rozilik

olingan. Xususan, bank ijro direksiyasi raisi A. Didenko sudda taqdim etgan ko'rsatuvlarga ko'ra, bitimlar uchun mas'ul bank bo'linmasi tomonidan bitimlar mansabdor shaxs ism-familiyasi ko'rsatilmagan holda tasdiqlash uchun S.V. Pugachevga taqdim etilgan. Bitimlar S.V. Pugachev tomonidan muhr qo'yilgandan keyin ijroga yuborilgan. Barcha kreditlar uning ko'rsatmasi yoki roziligi asosida berilgan. Sud protsessida ushbu boshqaruv sxemasi va bitimlarni kelishish tartibi bank ijro direksiyasining boshqa a'zolari tomonidan ham tasdiqlanadi. Sud ishida S.V. Pugachevning nazorat qiluvchi shaxs ekanligi, uning ta'siri bilan tuzilgan kredit shartnomalari va bankning to'lovga qobiliyatsizligi (bankrotligi) o'rtasida sabab-oqibat bog'lanishi o'rnatiladi va S.V. Pugachev zimmasiga subsidiar javobgarlik yuklatiladi[4, 85 b].

"Yorib o'tuvchi javobgarlik" bo'yicha Germaniya qonunchiligining o'ziga xos xususiyati unda kompaniyalar guruhiga oid qoidalar mavjudligi bilan izohlanadi. Kompaniyalar guruhi ikki toifaga ajratiladi: 1) "shartnomaviy konsernlar" bo'yicha yuridik shaxslar o'rtasida shartnoma tuziladi (milliy qonunchilikda asosiy va sho'ba xo'jalik jamiyatlari kabi). 2) "faktik konsernlar"da bir yuridik shaxsning ikkinchi yuridik shaxs faoliyatini belgilab berish imkoniyati ustav kapitalida ustunlik bilan ishtirok etishdan kelib chiqadi.

Konsernlarni ajratilgan guruhlariga qarab ulardagi javobgarlik ham farqlanadi. "Shartnomaviy konsernlar" bo'yicha nazorat qiluvchi kompaniya zimmasida nazorat ostidagi kompaniyaning yillik zararini qoplash majburiyati bo'ladi. "Faktik konsernlar"da esa nazorat qiluvchi kompaniya nazorat ostidagi kompaniyaga muayyan bitim tuzilishi natijasida yetkazilgan zararni qoplab berishi talab etiladi (ushbu javobgarlik turiga o'xshash holat O'zR qonunchiligida ham belgilangan. O'zRning "AJ to'g'risida"gi Qonunning 8-moddasiga muvofiq sho'ba xo'jalik jamiyatiga majburiy ko'rsatmalar berish huquqiga ega bo'lgan asosiy jamiyat bunday ko'rsatmalarni bajarish uchun sho'ba xo'jalik jamiyati tomonidan tuzilgan bitimlar yuzasidan sho'ba xo'jalik jamiyati bilan solidar javobgar bo'ladi).

Nemis tadqiqotchilarining ta'kidlashicha, kompaniya guruhlariga oid qoidalar kreditorlar manfaatlarini kafolatlay olmagan hollarda "bir kishining kompaniyasi"ga oid qoida ham qo'llanishi mumkin. Bir necha ishtirokchisi bo'lgan kompaniyalarda ishtirokchilar nazorati o'rnatilishidan farqli ravishda bir ishtirokchiga tegishli bo'lgan kompaniyada kompaniya mol-mulki, biznes imkoniyatlaridan shaxsiy manfaatlar yo'lida foydalanib, turli korporativ suiiste'molliklar va huquqbuzarliklar sodir etish imkoniyati yuqori bo'ladi[4, 81 b]. Nemis huquqida ushbu javobgarlik turini yuzaga kelish shartlari sifatida quyidagi holatlar sanab o'tiladi:

- nazorat qiluvchi shaxslarning kompaniya mol-mulkidan o'z mulkidek foydalanishi. Bu ko'pincha buxgalteriya hisobotlarini noto'g'ri yuritish bilan birga kuzatiladi.

- kompaniya va nazorat qiluvchi shaxslar faoliyatining birlashib ketishi. Ya'ni nazorat qiluvchi shaxs va nazorat ostidagi yuridik shaxs bir turdagi tadbirkorlik faoliyati bilan shug'ullanadi, bunda yuridik shaxsning xodimlari, uskunalari, binolari va boshqa aktivlari nazorat qiluvchi shaxs faoliyatiga tez-tez jalb etiladi.

- yuridik shaxs faoliyatining moddiy jihatdan yetarli hajmda ta'minlanmaganlik (недокапитализацию). Bu ustav kapitalini shakllantirmaslik emas. Ushbu shart mazmuni shundan iboratki, kompaniya aktivlari qiymati u amalga oshiradigan faoliyat turida yetarli bo'lmaydi. Kompaniya tegishli faoliyat sohasida odatda talab etiladigan miqdorda mol-mulki bo'lmay turib, riskli bitimlar tuzadi. Kompaniyaning yetarli hajmdagi moddiy aktivlar bilan

ta'minlamaslik kompaniya tashkil etilganida, avvaldan, vujudga kelishi mumkin yoki kompaniya faoliyati davomida undan aktivlar olib chiqib ketilishi natijasida yuzaga kelishi mumkin.

- yuridik shaxs mustaqilligi prinsipini buzib uning faoliyatiga haddan ortiq ta'sir o'tkazish, faoliyatini belgilab beruvchi ko'rsatmalar berish[11, 63 b].

Fransiyada ushbu konsepsiya bankrotlik protsedurasida doirasida qo'llaniladi. Jumladan, korporatsiya bankrot bo'lgan hollarda korporatsiyani nazorat qiluvchi shaxs ham bankrotlikka jalb etilib, uning shaxsiy mol-mulki konkurs massasiga kiritiladi. Kreditorlar talablari to'la qanoatlantirilgan hollarda nazorat qiluvchi shaxsga nisbatan bankrotlik ishi ochilmaydi.

Fransiyada “yorib o'tuvchi javobgarlik” konsepsiyasiga murojaat etishga quyidagi belgilar mavjudligi imkon beradi: kompaniyadan kreditorlarni aldash va kreditorlardan aktivlarni yashirish uchun foydalanilganligi; kompaniya direktorlari va ishtirokchilarining affillangan shaxslar ekanligi; boshqaruvda kamchiliklarga yo'l qo'yilganligi (qonun hujjatlari, ta'sis hujjatlari va ichki hujjatlarda ko'rsatilgan tartib-qoidalarga rioya etilmaganligi); nazorat qiluvchi shaxslarning kompaniya mol-mulkidan o'z mol-mulkidek foydalanishi; kompaniya aktivlarining noodatiy harakati; buxgalteriya hujjatlarini noto'g'ri yuritilishi; kompaniya aktivlarini yoki oladigan kreditlarini o'z ehtiyojlari uchun yo'naltirish; muayyan ishtirokchining ustav kapitalida ustunlik bilan ishtirok etishi; umumiy yig'lish o'tkazilmasdan qarorlar qabul qilinishi; yuridik shaxs aktivlarini kam qiymat muqobil ijro evaziga yoki tekinga o'tkazib berish.

Qolaversa, fransuz korporativ huquqida yolg'on ko'rinish yaratganlik nazariyasi (создание (ложной) видимости) ham mavjud. Unga ko'ra, shartnomaviy munosabatlarga kirishishda kompaniyani nazorat qiluvchi shaxslar o'zlarini shunday tutadiki, xuddi nazorat qiluvchi shaxs o'zining nazorati ostidagi kompaniya majburiyatlari bajarilishini kafolatlaydigandek ko'rinish hosil bo'ladi.

Bankrotlik protsedurasida konkurs massasiga *de facto* direktor sifatida harakat qilgan kompaniya ishtirokchilari mol-mulki kiritilishi mumkin bo'lib, ishtirokchilari kam sonli bo'lgan kompaniyalarda bunday holat yuzaga kelishi ehtimoli yuqori bo'ladi. Shuningdek, muayyan shaxsni faktik direktor deb e'tirof etish me'zonlari belgilanmagan, shu boisdan kompaniyaning joriy xo'jalik faoliyatiga doimiy ta'sir o'tkazib kelganligi aniqlangan har qanday jismoniy yoki yuridik shaxs nazorat qiluvchi shaxs deb topilishi mumkin.

Nazorat qiluvchi shaxslar zimmasiga boshqaruvda yo'l qo'ygan kamchiliklari tufayli yetkazilgan zarar natijasida kompaniya bankrotligi yuzaga kelib, kreditorlar talablarini qanoatlantirish uchun kompaniya mol-mulki yetarli bo'lmagan taqdirda javobgarlik yuklatiladi. Bunda isbotlash majburiyati da'vogar zimmasida bo'ladi. Buning uchun muayyan shaxsning faktik boshqaruvchi ekanligi, u tomonidan boshqaruvda xatoga yo'l qo'yilganligi (hatto ehtiyotsizlik natijasida ham) isbotlansa, uni kompaniya bankrotligi to'g'risidagi ishga jalb qilish mumkin bo'ladi. Bunda nazorat qiluvchi shaxs kreditorlar talablarini qanoatlantira olmasa, uning o'zi ham bankrot deb topilishi mumkin[4, 94 – 98 b].

Ushbu konsepsiyaga oid milliy qonunchilik haqida fikr yuritadigan bo'lsak, cheklangan javobgarlik elementi bilan tashkil etilgan yuridik shaxslarda (MCHJ va AJ-larida) yuridik shaxs majburiyatlari bo'yicha ishtirokchilar/aksiyadorlar zimmasiga javobgarlik yuklash bankrotlik ishi doirasida yuzaga kelishi mumkin. Xususan, amaliyotda sudlar tomonidan “korporativ niqoblarni olib tashlash” konsepsiyasini qo'llash holatlari ham uchrab turadi. Jumladan, FIB Sirdaryo tumanlararo sudining 06.03.2020 sanasidagi 2-1202-2003/367 son ish bo'yicha

chiqargan qaroriga[12] ko'ra soliq organi tomonidan "SIRDARYO FAYZ SERVIS" MCHJning qarzlari bo'yicha uning rahbarini subsidiar javobgarlikka tortish haqida sudga da'vo arizasi kiritilgan. Ish holatlariga ko'ra MCHJning soliqlar va boshqa majburiy to'lovlardan qarzdorligi 5 850 048 so'mni tashkil etib, ijro ishi yuritish natijalariga ko'ra undiruvni amalga oshirish uchun qarzdorning mol-mulki yetarli emasligi aniqlangan. Ushbu holat bo'yicha sud tomonidan O'zR FKning 48, 329-moddalari qo'llanib, qarzdor majburiyatlari bo'yicha subsidiar javobgarlik MCHJ rahbari zimmasiga yuklatilgan. Biroq sud qarorida subsidiar javobgarlikka tortish shartlari ko'rsatib o'tilmagan. Quyida O'zR FK hamda O'zRning "Bankrotlik to'g'risida" gi Qonuni asosida yuridik shaxs majburiyatlari bo'yicha yuridik shaxs ishtirokchilari va boshqaruv organlarini subsidiar javobgarlikka tortish shartlari ("korporativ niqoblarni olib tashlash" shartlari) haqida fikr yuritamiz.

O'zR FKning 48-moddasiga muvofiq, agar yuridik shaxsning nochorligi (bankrotligi) shu yuridik shaxs uchun majburiy ko'rsatmalarni berish huquqiga ega bo'lgan muassis (ishtirokchi) sifatidagi shaxsning yoki yuridik shaxs mol-mulki mulkdorining g'ayriqonuniy harakatlari tufayli vujudga keltirilgan bo'lsa, yuridik shaxsning mol-mulki yetarli bo'lmagan taqdirda bunday shaxs zimmasiga uning majburiyatlari bo'yicha subsidiar javobgarlik yuklatilishi mumkin.

Muassis (ishtirokchi) yoki yuridik shaxs mol-mulkining mulkdori shu yuridik shaxsning ta'sis hujjatlarida nazarda tutilgan taqdiridagina majburiy ko'rsatmalar berish huquqiga ega.

Yuridik shaxs uchun majburiy ko'rsatmalar berish huquqiga ega bo'lgan muassis (ishtirokchi) yoki mulkdor yuridik shaxsning muayyan harakatni amalga oshirishi oqibatida nochor (bankrot) bo'lib qolishini oldindan bilib, o'z huquqidan uning ana shunday harakatni amalga oshirishini ko'zlab foydalangan holdagina yuridik shaxsning nochorligi (bankrotligi) ularning tomonidan vujudga keltirilgan deb hisoblanadi.

Mazkur qoidalardan kelib chiqadigan bo'lsak, quyidagilar yuridik shaxs ishtirokchilari/aksiyadorlari subsidiar javobgarligining zaruriy shartlari hisoblanadi: 1) yuridik shaxs ishtirokchisining yuridik shaxs uchun majburiy ko'rsatmalar berish huquqiga ega ekanligi (ushbu huquq yuridik shaxsning ta'sis hujjatlarida bevosita ko'rsatilgan bo'lishi kerak); 2) aybli g'ayriqonuniy xatti-harakat sodir etganligi; 3) bankrotlik shaklidagi salbiy oqibat kelib chiqqanligi; 4) ishtirokchi/aksiyadorning g'ayriqonuniy xatti-harakati va yuridik shaxs bankrotligi yuzaga kelishi o'rtasida sabab-oqibat bog'liqligining mavjud bo'lishi; 5) kreditorlar talablarini qanoatlantirish uchun yuridik shaxs mol-mulkining yetarli emasligi.

Bunda ishtirokchi/aksiyor(lar)ning aybi yuridik shaxsning muayyan harakatni amalga oshirishi oqibatida nochor (bankrot) bo'lib qolishini oldindan bilib, o'z huquqidan uning ana shunday harakatni amalga oshirishini ko'zlab foydalanganligida (ya'ni to'g'ri yoki egri qasd shaklida) ifodalanadi.

Fikrimizcha, FKning 48-moddasi 4 – 6-bandlarida nazarda tutilgan solidar javobgarlik shartlarini quyidagi asoslarga ko'ra takomillashtirish talab etiladi:

Subsidiar javobgarlik ishtirokchi/aksiyadorning yuridik shaxs uchun majburiy ko'rsatmalar berish huquqi ta'sis hujjatlarida nazarda tutilgan bo'lsagina yuzaga kelishi mumkin. Odatda ta'sis hujjatlarida bunday shart nazarda tutilmaydi. Bu esa ishtirokchini, garchi yuridik shaxs qarorlarini belgilab bersa ham, subsidiar javobgarlikka jalb qilish imkoniyatini yo'qqa chiqaradi. Jumladan, FIB Miroybod tumanlararo sudining 09.03.2020 sanasida № 2-1002-2006/91 (1-1388/20) sonli ish bo'yicha chiqargan qarorida[13] ham

yuridik shaxs ishtirokchisining yuridik shaxs uchun majburiy ko'rsatmalar berish huquqi ta'sis hujjatlarida ko'rsatilmaganligi da'vo talablarini qanoatlantirishni rad etish sabablaridan biri sifatida qayd etiladi.

Qolaversa, O'zR Vazirlar Mahkamasining 2013-yil 14-avgustdagi 224-son qarori bilan tasdiqlangan "Soxta bankrotlik, bankrotlikni yashirish va qasddan bankrotlikka olib kelish alomatlarini aniqlash qoidalari"ning[14] 36-bandiga murojaat etadigan bo'lsak, uning mazmunidan yuridik shaxs faoliyatini belgilab berish imkoniyati aniqlangan har qanday ishtirokchi zimmasiga subsidiar javobgarlik yuklash mumkinligi kelib chiqadi. Unga ko'ra qarzdor, unga majburiy ko'rsatmalar berish huquqiga ega bo'lgan *yoxud uning xatti-harakatlarini boshqacha tarzda belgilab berish imkoniyatiga ega bo'lgan* uning muassislari (qatnashchilari) yoki mulkdorining aybiga ko'ra bankrot bo'lganda, qarzdorning muassislariga (qatnashchilariga) yoki mulkdoriga yuridik shaxs (qarzdor)ning mol-mulki yetarli bo'lmagan taqdirda, yuridik shaxs (qarzdor)ning majburiyatlari bo'yicha subsidiar javobgarlik yuklanishi mumkin. Ushbu qoidalarda yuridik shaxs ishtirokchisining majburiy ko'rsatma berish huquqi ta'sis hujjatlarida ko'rsatilgan bo'lishi haqidagi talab nazarda tutilmagan.

Shuningdek, FKning 48-moddasi bo'yicha yuridik shaxsning boshqaruv organlari a'zolarini javobgarlikka tortish mumkin emas. Boisi ushbu moddada javobgarlikning maxsus subyekt sifatida yuridik shaxs muassislari (ishtirokchi/aksiyadorlari) yoki yuridik shaxs mol-mulkining mulkdori (operativ boshqaruv yoki xo'jalik yuritish huquqi asosida tashkil etilgan yuridik shaxslarda) ko'rsatilgan. Boshqaruv organi a'zosi esa ushbu maqomdagi shaxs emas. Bordi-yu, yuridik shaxs boshqaruv organi a'zosi bir vaqtning o'zida ishtirokchi/aksiyador bo'lsa ham, uning javobgarligi boshqaruv organi a'zosi sifatida emas, balki yuridik shaxs ishtirokchisi/aksiyadori sifatida yuqorida sanab o'tilgan shartlar mavjudligida yuzaga kelishi mumkin.

Qayd etilishicha, qonun chiqaruvchi ushbu shartni belgilashda yuridik shaxs qarorlarini belgilab berish imkoniyatiga ega bo'ladigan shaxslarni nazarda tutadi. Qonunchilikdagi ushbu shart nemis korporativ huquqidan o'zlashtirilgan. Nemis korporativ huquqida esa aybdor ishtirokchi zimmasiga korporatsiya majburiyatlari bo'yicha javobgarlik yuklovchi boshqa mexanizmlar mavjud[15].

Fikrimizcha, qonunchilikda belgilangan "majburiy ko'rsatmalar berish huquqining ta'sis hujjatlarida ko'rsatilgan bo'lishi" haqidagi shartni olib tashlash, shuningdek qaror qabul qilish markaziga e'tibor qaratish o'rinlidir. Unga muvofiq qaror qabul qilinishiga faktik ta'sir ko'rsatish imkoniyatiga ega bo'lgan nazorat qiluvchi shaxslar doirasi kengroq bo'ladi hamda ularga: 1) ustav kapitalida ustunlik bilan ishtirok etuvchi aksiyadorlar/ishtirokchilar; 2) yuridik shaxs ijro organi; 3) shuningdek yuridik shaxs harakatlarini belgilab berish imkoniyatiga amalda ega bo'lgan boshqa shaxslarni ham kiritish mumkin.

Mazkur shaxslarning ushbu maqomda bo'lishi o'z-o'zidan nazorat qiluvchi shaxslar sifatida zimmasiga subsidiar javobgarlik yuklash asosi bo'lmaydi. Ushbu javobgarlik asosi ham yuqorida sanab o'tilganidek, muayyan shartlar majmui (huquqbuzarlik tarkibi) bilan belgilanadi. Ya'ni subsidiar javobgarlik yuzaga kelishi uchun 1) huquqqa xilof xatti-harakat sodir etganligi; 2) kreditorlar talablarini qanoatlantirish uchun yuridik shaxsda mol-mulk yetarli emasligi; 3) yuridik shaxsning to'lovga qobiliyatsizligi va sodir etilgan huquqqa xilof xulq-atvor o'rtasida sabab-oqibat bog'lanishining mavjudligi; 4) ayb; bilan birga 5) nazorat

qiluvchi shaxslarning yuridik shaxs faoliyatini belgilab berish imkoniyatiga amalda ega bo'lganligi fakti ham isbotlanishi kerak.

Адабиётлар/Литература/References:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 5-apreldagi 5464-sonli Farmoyishi // Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi. – 2019-y. – 08/19/5464/2891-son // URL: <https://www.lex.uz/docs/-4272621>
2. O'zbekiston Respublikasining "O'zbekiston Respublikasining Fuqarolik kodeksini tasdiqlash haqida"gi Qonuni loyihasi // URL: <https://regulation.gov.uz/uz/d/29059>.
3. O'zbekiston Respublikasining "To'lovga qobiliyatsizlik to'g'risida"gi Qonuni loyihasi // URL: <https://regulation.gov.uz/uz/document/18367>
4. Быканов Д. Д. "Проникающая ответственность" в зарубежном и российском корпоративном праве: дисс...канд. юр. наук. – Москва, 2018. - ,,,
5. Kindler P. The single-member limited liability company (SUP). A necessary reform of EU law on business organizations. – Munich, 2016. – P. 26—27.
6. Гутников О. В. Гражданско-правовая ответственность в отношениях, связанных с управлением юридическими лицами: дисс. ... д-ра. юрид. наук. – Москва, 2018. – с. – 259;
7. Ломакин Д.В. Концепция снятия корпоративного покрова: реализация ее основных положений в действующем законодательстве и проекте изменений Гражданского кодекса РФ // Вестник ВАС РФ. – 2012. – № 9. – С. 6–33.
8. Корпоративное право: Учебный курс. В 2 т. / Отв. ред. И.С. Шиткина. М., 2018. Т. 2. С. 716 (автор главы — И.С. Шиткина); Степанов Д.И. Феномен корпоративного контроля // Вестник гражданского права. 2009. № 3. С. 145—160.
9. Van Dongen R.C. Identificatie in het rechtspersonenrecht. – 2009. – P. 313.
10. Гутников О. В. Гражданско-правовая ответственность в отношениях, связанных с управлением юридическими лицами: дисс. ... д-ра. юрид. наук. – Москва, 2018. – с. – 259;
11. Нанаева Э.А. Гражданско-правовая ответственность основного общества (товарищества) по обязательствам дочернего общества в праве России и Германии: дисс...канд. юр. наук. – Москва, 2008. – с. 63 – 64.
12. FIB Sirdaryo tumanlararo sudining 06.03.2020 sanasidagi 2-1202-2003/367 son ish bo'yicha chiqargan qarori // URL: <https://public.sud.uz/#!/sign/civil>.
13. FIB Mirobod tumanlararo sudining 09.03.2020 sanasida № 2-1002-2006/91 (1-1388/20) sonli ish bo'yicha qarori // URL: <https://public.sud.uz/api/file/civil/1530425>
14. O'zR Vazirlar Mahkamasining 2013-yil 14-avgustdagi 224-son qarori bilan tasdiqlangan "Soxta bankrotlik, bankrotlikni yashirish va qasddan bankrotlikka olib kelish alomatlarini aniqlash qoidalari // URL: <https://lex.uz/docs/-2223173>
15. У. Холмирзаев. Проблемы ответственности лиц, контролирующих корпорации перед кредиторами в узбекском праве. <https://cyberleninka.ru/article/n/problemy-otvetstvennosti-lits-kontroliruyuschih-korporatsii-pered-kreditorami-v-uzbekskom-prave>

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ 7 (4) – 2024

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари электрон журнали 2020 йил 6 август куни 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.

Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамияти

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил:

scienceproblems.uz@gmail.com

Боғланиш учун телефонлар:

(99) 602-09-84 (telegram).